

I

Gillette

1612 yılının sonlarına doğru, soğuk bir Aralık sabahı, üstü başı pek ince görünüşlü bir delikanlı, Paris'te, Grands-Augustins Sokağı'ndaki bir evin kapısının önünde dolanıyordu. Tutulduğu kadın ne kadar hafif meşrep olursa olsun, ilk sevgilisinin kapısını çalmayı göze alamayan bir âşığın kararsızlığıyla, sokakta uzunca bir süre gidip geldikten sonra, nihayet eşigi aşip Üstat François Porbus'ün evde olup olmadığını sordu. Basık tavanlı genişçe bir odayı süpürmekte olan yaşlı bir kadından olumlu yanıt alınca, kraldan nasıl bir kabul göreceğini bilemeyip endişelenen taze bir saray delikanlısı gibi, her basamakta dura dura, merdivenleri ağır ağır çıktı.

Döner merdivenin sonuna geldiğinde, sahanlıkta bir an duraladı; Marie de Médicis'nin Rubens uğruna yüz çevirdiği, IV. Henri'nin ressamının çalışıyor olması gereken atölyenin grotesk kapı tokmağına dokunsun mu

dokunmasını bilemedi. Delikanlı, büyük sanatçıların, gençliklerinin ve sanat aşklarının en ateşli çağındayken, bir dâhinin ya da başyapıtın yanına yaklaştıklarında yüreklerini titretmiş olması gereken o derin heyecanı hissediyordu. Bütün insan duygularında, bir mutluluk anı, şan şöhret yalan olup çıkana kadar azalarak devam eden soylu bir coşkunun doğurduğu narin bir çiçek vardır. Bu kırılğan duygular arasında aşka, şan şöhret ve mutsuzluğa yazgılı bir yaşamın tatlı çilesini çekmeye başlayan bir sanatçının toy tutkusu kadar, cüret ve çekingenlikle, müphem inançlar ve kesin cesaret kırılmalarıyla dolu olan o tutku kadar benzeyeni yoktur. Kendini bir ustaya takdim ederken yaprak gibi titremeyen, paradan yana hafif, dehadan yana yeni yetme birinin, kalbinde bir tel, eserinde bilmem nasıl bir fırça vuruşu, bir duygu, belli bir şiirsel anlatım eksik kalacaktır hep. Kendileriyle şişinen bazı farfaracılar, istikballerine çok erken inansalar da, onlar sadece ahmakların gözünde zekidirler. Böyle düşünülür, yetenek bu ilk çekingenlikle, o tarifi imkânsız utangaçlıkla ölçülecek olursa, genç yabancı gerçekten de yetenek sahibi biri gibi görünüyordu; güzel kadınlar iş cilveleşmeye geldiğinde nasıl utangaçlıklarını kaybederlerse, şana şöhrete aday insanlar da sanatlarını icra ede ede bu duygudan kurtulmayı bilirler. Parlak başarılarla alışmak kuşkuyu azaltır, utangaçlık da bir kuşkudur belki.

Had bilmezliğine o an kendisi de şaşan, fukaralığın ezdiği acemi sanatçı, tesadüf ona olağanüstü bir yardımda bulunmasa, IV. Henri'nin hayranlık uyandırıcı portresini borçlu olduğumuz ressamın yanına gire-

meyecekti belki de. Merdivenden yukarı yaşlı bir adam çıkıyordu. Delikanlı, kıyafetinin tuhaflığından, dantel yakalığının ihtişamından, yürüyüşündeki özgüvenden, bu şahsın ressamın ya hamisi ya da bir dostu olduğunu tahmin etti; yol vermek için sahanlıkta geri çekildi ve bir sanatçının iyi tabiatını ya da sanatı seven insanların yardımsever karakterini teşhis edebilme umuduyla onu merakla inceledi; ama bu yüzde şeytanca bir şey, özellikle de, sanatçıları kendine çeken o tarifi imkânsız şeyi gördü. Rabelais ya da Sokrates'inki gibi ucu kalkık, küçük bir burnun üzerinde çıkıntı yapan tümsekli ve açık bir alın; güleç ve buruşuk bir ağız; gururla havaya kalkmış, sivri kır sakallı kısa bir çene; yaşlandıkça ferî kaçmış gibi görünen, ama içinde gözbebeklerinin yüzdüğü sedefli beyazlığın yarattığı kontrast nedeniyle, şiddetli öfke ya da coşku anlarında mıknaatlı bakışlar atabileceği kesin, deniz yeşili gözler hayal edin. Adamın yüzü yaşın getirdiği yorgunluklarla, daha da çok, hem ruhu hem de vücudu kemiren o düşüncelerle tuhaf bir şekilde çöküp pörsümüştü de. Gözlerinde kirpik diye bir şey kalmamıştı ve çıkık kemerlerinin üzerinde kaş izleri güçlkle seçiliyordu. Bu başı narin ve çelimsiz bir bedeninin üzerine yerleştirin, etrafına bir balık bıçağının sapı gibi ince işli, kar beyazı bir dantel sarın, ihtiyarın siyah cepkeninin üzerine ağır bir altın köstek takın: Merdivendeki zayıf gün ışığının daha da fantastik bir hava verdiği bu şahsı tam olarak olmasa da gözünüzde canlandırabilirsiniz. Rembrandt'ın bir tuvali çerçevesinden çıkmış, büyük ressamın kendine mal ettiği o karanlık atmosferde sessizce yürüyor dersiniz. İhtiyar,

delikanlıya keskin zekâsını gösteren bir bakış attı, kapıya üç kez vurdu ve gelip açan kırk yaşlarında, hasta görünüşlü bir adama, “Günaydın, Üstat,” dedi.

Porbus saygıyla eğildi, delikanlıyı ihtiyarın getirdiğini sanıp içeri aldı; genç sanatçı, ressam doğmuş olanların, sanatın maddi süreçlerinden bazılarının gözler önüne serildiği, hayatlarında ilk kez gördükleri bir atölye karşısında hissedecekleri o büyülenmenin etkisinde olduğundan, pek de tedirgin olmadı. Üstat Porbus’un atölyesini tonozu açılmış bir çatı penceresi aydınlatıyordu. Sehpa da asılı duran, henüz üç-dört beyaz çizgi dışında dokunulmamış bir tuvalin üzerine vuran gün ışığı, bu geniş odanın köşelerindeki karanlık derinliklere ulaşamıyordu; ancak, bu kızıl loşlukta yolunu yitirmiş birkaç yansıma, duvara asılı bir ağır süvari zırhının karnında gümüşü bir payet tutuşturuyor, tuhaf

yemek takımlarıyla dolu antika bir büfenin oymalı, cilalı pervazına ansızın ışıktan bir çizgi çekiyor ya da model olarak bir köşeye atılıvermiş, kırık geniş pilili ve sırma işli birkaç eski perdenin pütürlü dokusuna parlak noktalar konduruyordu. Sehpaların ve konsolların üzeri, alçıdan anatomik modellerle, yüzyılların öpücüklerinin sevdıyla parlattığı antik tanrıça büstleri ve parçalarıyla doluydu. Duvarlar yerden tavana kadar, sayısız taslakla, üç renk kalem, kankalemi ya da mürekkeple çizilmiş eskizlerle kaphydı. Boya kutuları, yağ ve esans şişeleri, devrilmiş tabureler, ışınlarıyla Porbus'un solgun yüzünü ve tuhaf adamın fildişi rengi kafatasını yıkayan, yüksek pencerenin yansıttığı halenin altına varmak için daracık bir yol bırakıyordu. Az sonra, delikanlının dikkati, bu karışıklık ve devrim döneminde şimdiden ünlenmiş olan, kötü günlerde kutsal ateşin korunmasını borçlu olduğumuz o dik kafalılardan bir kaçının ara sıra görmeye geldiği bir tabloya takıldı. Bu güzel tual, Mısırlı Meryem'i karşı yakaya geçiş bedelini ödemeye hazırlanırken gösteriyordu. Marie de Médicis için yapılmış olan bu şaheser, dara düştüğü günlerde sahibesi tarafından satılmıştı.

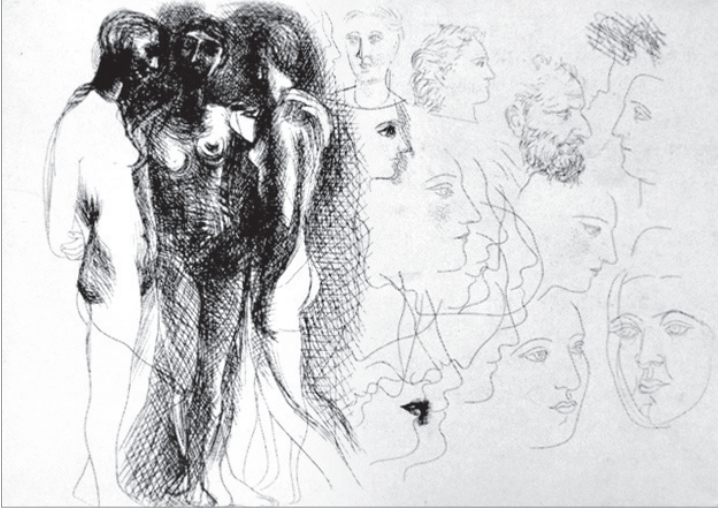
Yaşlı adam Porbus'e, "Azizen hoşuma gidiyor," dedi. "Bunun için sana kraliçenin verdiğinden on altın ekü fazlasını verirdim, ama onunla rekabete girmek mi?.. Allah muhafaza!"

"Demek onu iyi buluyorsunuz?"

İhtiyar, "Öhö! Öhö!" yaptı. "İyi mi?.. Hem evet hem hayır. Senin kadıncağz fena kotarılmamış, lakin yaşamıyor. Sizler bir figürü doğru çizip her şeyi anatomi

kurallarına göre yerli yerine oturtunca işinizi bitirdiğınızı sanıyorsunuz! Şu yüz hattını, paletinizdeki önceden karılmış bir ten rengiyle, bir tarafı diğerinden koyu tutmaya özen göstererek boyuyorsunuz ve arada bir, bir masanın üzerinde ayakta duran çıplak bir kadına baktığınız için doğayı kopya ettiğinizi sanıyor, ressam olduğunuzu, Tanrı'nın sırrını çaldığınızı hayal ediyorsunuz!.. Bırrr! Sözdizimini eksiksiz bilmek, dil hataları yapmamak büyük bir şair olmaya yetmez! Azizene bak, Porbus! İlk bakışta harikulade görünüyor; ama ikinci bakışta tuvalin zeminine yapıştığı, vücudunun etrafında dolaşamayacağı fark ediliyor. Bu, sadece bir yüzü olan bir silüet, dekupe edilmiş bir figür, arkasını dönemeyecek, pozisyon değiştiremeyecek bir görüntü. Ben şu kol ile tablonun zemini arasında boşluk olduğunu hissetmiyorum; espas ve derinlik yok; bununla birlikte, perspektif kusursuz ve göğün renklerinin açılışı tam olarak verilmiş. Gel gelelim, bu kadar övülesi çabalara rağmen, bu güzel bedenin hayatın ılık soluğuyla canlandığına inanmam imkânsız. Bu kadar sıkı, yuvarlak bir boğaza dokunsaydım, herhalde mermer kadar soğuk gelirdi elime! Hayır, dostum, bu fildişi derinin altında kan dolaşmıyor, hayat, şakakların ve göğsün kehribar rengi şeffaflığının altında birbirine dolağan damarları ve kas tellerini lâl rengi çiyiyle şişirmiyor. Şurası titreşiyor, ama şurası hareketsiz, hayat ve ölüm her ayrıntıda birbiriyle savaşıyor: Azizen burada bir kadın, şurada bir heykel, daha ötede bir kadavra. Senin yarattığın suret tamamlanmamış. Sevgili eserine ruhunun ancak bir parçasını üfleyebilmişsin. Promet-

heus'un meşalesi ellerinde defalarca sönmüş ve tanrısal alev tablonun pek çok yerine değmemiş.”

Porbus yaşlı adama saygıyla sordu: “Peki ama neden, sevgili Üstadım?”

Bu arada, delikanlı ihtiyarı dövmemek için kendini zor tutuyordu.

Ufak tefek ihtiyar, “Ah! işte,” dedi. “Sen iki sistem arasında, çizim ile renk arasında, eski Alman ustaların kılı kırk yaran soğukluğu, şaşmaz katılığı ile İtalyan ustaların göz kamaştırıcı ateşliliği, mutlu taşkınlığı arasında kararsız kalmış, bocalamışsın. Hem Hans Holbein’i ve Tiziano’yu, hem Albrecht Dürer’i ve Paul Veronese’yi taklit etmek istemişsin. Kuşkusuz, görkemli bir iddia! Ama sonuçta ne olmuş? Ne kuruluşun sarsıcı cazibesini elde edebilmişsin ne de ‘ışık-gölge’nin aldatıcı büyüsünü. Erimiş tunç zayıf kalıbını nasıl çatlattır-

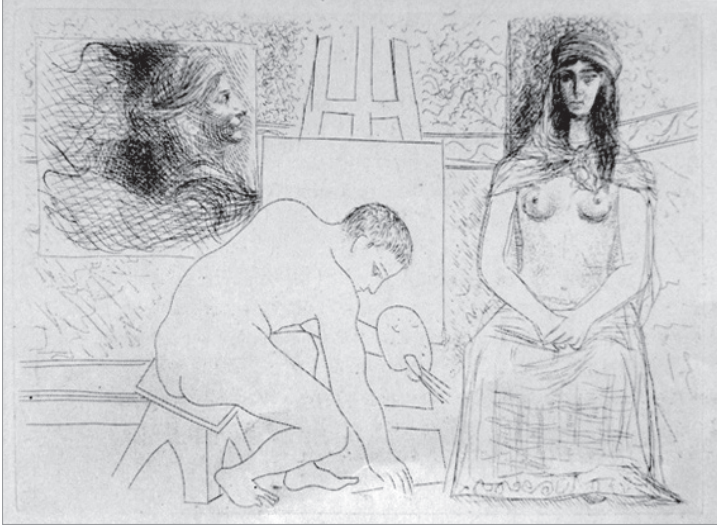
sa, şurada da Tiziano'nun canlı ve sıcak rengi Albrecht Dürer'in cılız konturunu patlatmış. Başka yerlerde, yüz hatları Venedik paletinin muhteşem taşmalarına direnmiş, onları durdurmuş. Senin figür ne mükemmel çizilmiş ne de mükemmel boyanmış, her yerde bu talihsiz kararsızlığın izlerini taşıyor. Kendini iki rakip tarzı dehanın ateşinde eritip bütünleştirecek kadar güçlü hissetmiyor idiyse, açık yüreklilikle ya birini ya ötekini seçmeliydin; hayatın şartlarından birini gösterir gibi yapan birliği ancak böyle elde edebilirdin. Sen sadece ortalarda doğrusun, konturların yanlış, birbirleriyle örtüşmüyorlar, arkada bir şey olduğunu sezdirmiyorlar.”

İhtiyar, azizenin göğsünü göstererek, “Burası doğru,” dedi. Sonra, tabloda omzun bittiği yeri işaret ederek ekledi: “Şurası da.” Tekrar boğazın ortasına döndü: “Ama burada her şey yanlış. Nedenine niçinine girmeyelim, yoksa umutsuzluğa kapılırsın.”

Yaşlı adam arkalıksız bir iskemleye oturdu, başını ellerinin arasına alıp sustu.

Porbus, “Üstat” dedi, “ben bu boğazı çıplak modelde iyice incelemiştım oysa; ama bizim talihsizliğimiz, doğada, tuvalde verilmesi mümkün olmayan gerçek görsel etkilerin olması.”

İhtiyar, despotça bir el hareketiyle Porbus'ün sözünü keserek, “Sanatın görevi doğayı kopya etmek değil, ifade etmektir!” diye sertçe bağırdı. Sen değersiz bir kopyacı değil, bir şairsin! Başka türlü olsaydı, bir heykeltıraş bir kadın bedeninin kalıbını çıkarır, yaptığı bütün o işlerden kurtulurdu! Hı! Sevgilinin elinin kalıbını çıkarmayı dene de bir koy önüne bakalım, karşında hiç-

bir benzerliği olmayan korkunç bir kadavra bulursun, birebir kopyalamadan sana o elin hareketini ve canlılığını verecek heykeltıraşın kalemini aramak zorunda kalırsın. Bize düşen, canlı cansız varlıkların özünü, ruhunu, çehresini kavramaktır. Görsel etkiler! Görsel etkiler! Onlar hayatın kendisi değil, arızalarıdır. Bir el, madem o örneği verdim, sadece bedene bağlanmaz, kavranması ve yansıtılması gereken bir düşünceyi ifade edip sürdürür. Ayrılmaz biçimde iç içe geçmiş olan görsel etkiyi nedeninden, şairin de, ressamın da, heykeltıraşın da ayırmaması gerekir! Asıl mücadele buradadır! Pek çok ressam sanatın bu kuralını bilmeksizin içgüdüleriyle başarıya ulaşır. Siz bir kadın çiziyorsunuz, ama onu görmüyorsunuz! Doğanın sırrı böyle ele geçmez. Eliniz, siz düşünmeden, ustanızın atölyesinde kopya ettiğiniz modelin bir yenisini üretiyor. Biçimin